

ALEVİ BEKTAŞI GELENEĞİNDE DÜVAZIMAMLAR

Cemalettin Yavuz, *Alevi Bektaşî Geleneğinde Düvazımlar*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2014.

DİLARA AYDIN

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Bu çalışma, Cemalettin Yavuz'un yüksek lisans tezi olan *Alevi Bektaşî Geleneğinde Düvazımlar* isimli eserini konu almaktadır. Düvazımlar, Alevi Bektaşî edebiyatının önemli eserlerindedir ve meydana belirli bir melodiyle okunmaktadır. Bu başlık altında yayımlanan ilk eserdir.

Anahtar Kelimeler: Düvazımam, Alevi Bektaşî Edebiyatı, Cemalettin Yavuz.

Abstract

This study is about Cemalettin Yavuz's published master's thesis, titled *Duvazımlar in the Alevi Bektashi Tradition- Alevi Bektaşî Geleneğinde Düvazımlar*. Duvazımlar are important works of Alevi Bektashi literature and are read with a certain melody in the square. It is the first published under this title.

Keywords: Duvazımam, Alevi Bektashi Literature, Cemalettin Yavuz.

Giriş

Cemalettin Yavuz, Prof. Dr. Mehmet Aça danışmanlığında yazdığı yüksek lisans tezinde “Alevi Bektaşî Geleneğinde Dûvazımlar” konusunu ele almış ardından da tez çalışmasını (Yavuz, 2013) kitap olarak yayımlamıştır. Bu yazıda da mezkûr kitap incelenecek olup çalışmanın halk şiiri araştırmalarına sağladığı katkılardan bahsedilecektir.

Araştırmacı, 170 düvazımlar metni üzerine çalışmıştır. Bu metinlerin 24’ünü Balıkesir yöresi, İstanbul ve Trakya bölgesi sözlü kültür ortamlarından derlemiştir. Konu ile ilgili olarak bahsi geçen mekânlarda çeşitli cem evleri ve icra ortamlarında bulunmuş Alevi-Bektaşî geleneğinin temsilcileriyle görüşmeler yaparak kaynak kişilerin düvazımlar ile ilgili bilgi ve düşüncelerine başvurmuştur.

“*Alevi Bektaşî Geleneğinde Dûvazımlar*” kitabı 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan “Giriş” kısmında; çalışmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıkları belirtilmiştir. Araştırmacı; çalışmanın problemini, “ilgili kaynaklarda düvazımların tanımlarının yapılmasına rağmen şekil ve tür özellikleri bakımından üzerinde durulmaması” olarak belirtmiş bu doğrultuda da düvazımları; aktarım ve yaratım bağlamı, işlev, konu ve içerik, şekil ve yapı, ezgi gibi özellikleriyle bütüncül bir yaklaşımla incelemiştir. Çalışmanın amacını ise Türk halk şiirinin başlıca problemlerinden sayılan tür ve şekil meselesinin çözüme kavuşabilmesi adına “türlerin monografik incelemesine katkı sunmak” olarak bildirmiştir. Araştırmacı, çalışmanın önemini de “*dûvazımlar üzerine daha önce yapılmamış inceleme ve değerlendirmeleri içermesi ile bu bağlamda ilgili metinleri problemde zikredilen yönleriyle bütüncül olarak ele alması*” olarak belirtmiştir. Bizce bu kısım eksiktir zira çalışma “dûvazımlar”ı bir tür olarak ele alıp bütüncül olarak incelemenin yanı sıra karşılaştırmalı olarak incelemesiyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmanın sınırlılıklarını da araştırmacının Balıkesir yöresi ve Trakya’da yaptığı saha araştırmaları ile yazılı kaynakların verdiği sınırlı bilgiler oluşturmaktadır.

İkinci bölüm olan “İlgili Alanyazın”ın altında kuramsal çerçeve ile araştırma konusu üzerine yapılan çalışmalar verilmiştir. Kuramsal çerçeve; Alevilik ve Bektaşîlik üzerine yapılan sayısız araştırmanın sunduğu zıt yahut çelişkili düşüncelerin bir hülâsası niteliğindedir. Bu bağlamda araştırmacı; Alevilik, Bektaşîlik, Kızılbaşlık, cem ve Alevilikle bazı mezhep ilişkileri hakkında yapılan araştırmaları ele almış, yaptığı saha araştırmalarına atıfta bulunarak ilgili konuya dair güncel bilgi ve tutumları da gözler önüne sermiştir. “Alevilik”, “Bektaşîlik” ve “Kızılbaşlık” başlıkları altında; araştırmacıların yaptığı muhtelif köken, tanım, adlandırma ve nitelik görüşlerini sunmuş ardından ilgili tanımların tarih seyri hakkında bilgi vermiştir. Çalışmasında ele aldığı zümrenin ise “Anadolu Alevileri” olarak adlandırılabilir grup olduğunu belirtmiştir.

Alevilik-Bektaşîlik, Alevilik-Kızılbaşlık ilişkilerine değinen araştırmacı; Aleviliğin, bazen Anadolu’da Sünnilik dışı zümreleri bünyesinde barındıran bir kavram olarak bazen de Alevilik/Bektaşîlik kombinasyonu ile bir üst kimlik olarak kullanıldığını söylemiştir. Bununla birlikte; Alevilik, Bektaşîlik veya Kızılbaşlık gibi olguların farklılıkları olsa da tarihî ve sosyal bakımdan ortak bir tabanda oldukları kanaatini de bildirmiştir. “Cem (Ayin-i Cem)”i de düvazımların başlıca icra ortamı olması sebebiyle ayrı bir başlık altında inceleyen araştırmacı, cemın sözlük anlamı, farklı adlandırmaları, kökeni, günümüzde devam eden cemlerin mahiyeti, on iki hizmet ve tören çeşitliliği hakkında bilgi vermiştir.

Araştırmacının mezhepleri, On İki İmam kültü gereğince ele aldığı gözükmektedir. “Alevilik ve Bazı Mezhepler” başlığı altında Şiilik, Batınlık ve Caferilik ele alınmıştır. Şiiliğin başlangıçtan itibaren sayısız gruplara ayrıldığını belirten araştırmacı, İsmailiyye ve İmamiyye yahut İsnâaşeriyye olarak bilinen iki kolun araştırma konusu itibarıyla ayrıca önemli olduğunu dile getirmektedir. Ele alınan mezheplerin kökeni ve tarihî seyri hakkında bilgi veren araştırmacı ardından On İki İmam ile olan ilişkilerini açıklamıştır. Burada en dikkat çeken kısım başta Claude Cahen olmak üzere birtakım araştırmacıların, Çaldıran Savaşı’ndan önce Şiilik ve Sünnilik arasındaki farkın tam olarak bilinmemesi üzerine yaptıkları vurgulardır.

“Araştırma Konusu Üzerine Yapılan Çalışmalar” başlığı altında; düvazimamlarla ilgili dolaylı yahut doğrudan bilgi veren kitap bölümleri, ansiklopediler ve sözlükler, süreli yayınlar, sempozyum bildirileri ve tezler hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmacının detaylı bir literatür taraması yaptığı bu kısımdan anlaşılmaktadır. Nitekim her çalışmada kaç düvazımam bulunduğunu -kimi çalışmalarda düvazımam olduğu belirtilmemesine rağmen-, düvazımamların ne olarak adlandırıldığını ve var ise verilen tanımlarını tek tek bildirmiştir.

Üçüncü bölüm olan “Yöntem” kısmında; araştırma modeli, bilgi toplama kaynakları ile bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmacı, derleme çalışmalarında katılımlı gözlem ve sözlü mülakat yöntemlerini kullanmıştır. Katılımlı gözlem yöntemini, cem düzeni içerisinde on iki hizmet ve düvazımamların mahiyetini daha iyi gözlemleyebilmek adına Çorlu Cemevi’nde “Birlik Cemi” esnasında kullanmıştır. Sözlü ve yazılı ortamlardan elde ettiği verileri ise metin ve bağlam merkezli yöntemlerle incelemeyi amaçlamıştır. “Sözlü kaynak” olarak nitelediği kimselerin ise geleneğin temsilcisi kimseler olduğunu belirtmiştir.

Dördüncü ve en geniş bölüm olan “Bulgular ve Yorumlar” kısmında; Alevi-Bektaşî geleneğinde On İki İmam olgusu, kavram ve terim olarak düvazımam, Alevi-Bektaşî geleneğinde düvazımamların yeri, düvazımamların tür ve şekil özellikleri, işlevsel açıdan düvazımamlar, düvazımamlarda mahlas değişimi ve düvazımam söyleme geleneğinin bugünkü durumuna yer verilmiştir. Alevi-Bektaşî geleneğinin inanç sisteminde merkezi bir konumda yer alan On İki İmam olgusu bağlamında; Kırtas Olayı, Cemel Olayı ve Siffin Savaşı gibi durumların sonucunda oluşan İslam tarihindeki ilk ayrılıklarda Şia’nın görüşü ve tutumu, Şii ve Sünni kaynaklarda bulunan Ehl-i Beyt taraftarlığı konuları anlatılmıştır. Türklerin İslamiyet’i kabulü olayını konusu bağlamında ele alan araştırmacı, Türklerin İslamiyet anlayışında Ehl-i Beyt sevgisinin etkili olduğunu ve bu etkinin erken dönemlerde başladığını Mehmet Fuat Köprülü, Faruk Sümer ve Claude Cahen’in görüşleriyle destekleyerek vermektedir. Ehl-i Beyt kavramından Şii ve bilhassa İsnâaşeri âlimlerin Hz. Peygamber, Hz. Fatıma ve On İki İmam’ı anlaması, Sünni âlimlerin ise Peygamber’in bütün akrabalarını anlaması araştırma konusu bağlamında oldukça önemlidir. Zira Alevi-Bektaşî geleneğinde On İki İmam olgusu böylelikle daha iyi anlaşılacaktır. Bunun yanı sıra araştırmacı, Alevilikte Şii tesiri olarak bulunan Ehl-i Beyt ve On İki İmam kültürünü, On İki İmam Şiiliğine bağlamanın da birtakım sorunları beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Bundan mütevellit Alevi-Bektaşî geleneğinde On İki İmam olgusunun Tanrı, Peygamber, Ehl-i Beyt ve İmam gibi diğer kavramlarla sıkı ve kompleks ilişkisini hulul ve tenasüh çerçevesini de göz önünde bulundurarak izah etmektedir. Bu bölümde kaynak kişilerin görüşlerine oldukça fazla yer verilmiştir.

Kaynak kişilere göre Ehl-i Beyt ile On İki İmam; kâinatın yaratılış nedeni, yapılan ibadetlerin bağlantıları, cem törenlerinin kurucularıdır. İnanişâ göre On İki İmam'ın kimi zehirlenerek kimi de zindanda çürümeye terk edilerek şehit edilmiştir.

Araştırmacı, gelenekte “Üçler” olarak ifade edilen “Hak-Muhammed-Ali” birliğini anlatırken düvazimamlarda ilk dörtlüğün bu temaya ayrıldığını, Ehl-i Beyt ve On İki İmam kavramlarını izah ederken tevellâ ve teberrâ durumunun da düvazimamlarda yer bulduğunu söylemektedir. Tespit oldukça yerindedir zira aynı durum klasik edebiyat geleneğinde söylenen düvazlarda da gözlemlenmektedir. Genel olarak ilk beyitlerin Allah ve yaratılışa ikinci beyitlerin ise Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye ayrıldığı, Hz. Hüseyin'e ayrılan beyitlerde Muaviye, Yezid, Şimr gibi kimselere lanet okunduğu görülmektedir (Aydın, 2022). Buyruklardaki On İki İmam algısını da inceleyen araştırmacı, Buyruklarda On İki İmam'ın isminin anılması ile ilgili salavat, zikir ve duaların insanları belalardan koruyacağına dair anlatıları vermektedir. Konu ile ilgili “*Kim hutbe-i düvazdeh imamı sabah okursa akşama kadar on iki bin melek onu korur; akşam okursa sabaha kadar her türlü kazadan ve beladan emin olur; tüm dünya ona düşman olsa bile bir kılına zarar gelmez*” (Doğan, 1998, 93) kutsi hadisini veren araştırmacının dikkati kıymete değerdir. Zira klasik edebiyatta da bu anlayış doğrultusunda şiirler söylenmiştir: Gelibolulu Âlî bu doğrultuda bir vefk (Aksoyak, 2018, k.17), Nakşibendî şeyhi olan Selâmî “Nev ‘-i Diğer Berây-ı Du ‘a’d Def ‘u’t-Tâûnü’l-Vebâ” (Kayya, 2001, g.5/), Şevkî de “Berây-ı du ‘â li-def ‘i’t-tâ’ûn u vebâ” (Ay, 2022, g.58) başlıklı birer gazel söyleyerek vebadan korunmak için On İki İmam’ı zikretmişlerdir. Şevkî, gazelinin matla beytinde bu inanişâ açıkça ifade etmektedir:

Şare lîi iş nâ ‘aşera ezkârun muhimmun def ‘ü’l-vebâ
Vâhîdun mehdî ‘Alî ibni ‘ammu’l-Muṣṭafâ
[Benim vebanın defî için on iki adet virdim vardır. Birincisi Hz. Muhammed Mustafa’nın amcasının oğlu mehdî Hz. Ali’dir.] (Ay, 2022, g.58/1)

On İki İmam olgusunun düvazimamlardaki izlerini takip eden araştırmacı; On İki İmam olgusunun düvazimamlarda bulunan en açık yansımalarını şu şekilde ifade etmektedir:

İmamların adı tek tek zikredilirken onlara duyulan derin bağlılık ve sevgi sıkça dile getirilmekte,
İmamların çektikleri sıkıntı ve şehitlik hadiselerinden duyulan keder anlatılmakta,
İmamlar; kendisinden şefaât ve merhamet beklenen, her konuda yardım istenilen, kendisine sığılmak ve günahların affedilmesine vesile olacak velayet sahibi kişiler olarak görülmekte,
İmamlar Hz. Ali’nin, Hz. Ali de Tanrı’nın sırrı sayılmakta,
Farklı isimlerle dünyaya gelen imamların aslında Hz. Ali olduğu düşünülmekte,
Tenasüh ve hulul merkezli olarak Hz. Ali’nin ilahlığına atıf yapılmakta,
İmamlar “kıblegâh” ve “secdegâh” olarak nitelendirilmektedir.

Bu verilerden hareketle araştırmacı, Alevi-Bektaşî geleneğindeki On İki İmam algısının, On İki İmamcı Şiiliğin imam algısından oldukça farklı olduğunu belirtmektedir. Bunun sebebi olarak da On İki İmam olgusunun temelindeki “Tanrı’nın bedenleşmiş biçiminin Ali olduğu” inancını söylemektedir. Bu noktada araştırmacı, Ahmet Yaşar Ocak’ın On İki İmam olgusunun kaynağı ile ilgili fikrine daha yakın olduğunu söylemektedir. Ardından On İki İmamcı Şiilik ve İsmailiyye’de

bulunan “imamet” algısını açıklayan araştırmacı bu görüşünü delillendirmektedir. Zira İsmailiyye, başta Tanrı algısı olmak üzere inanç sisteminin temelini “imamet” üzerine kurmuştur. On Dört Masum olgusu ile ilgili de farklı iki görüşe yer verirken kendisi bu konuda bir yargı belirtmemektedir.

Bu dikkatlerin ardından kavram ve terim olarak düvazımları açıklayan araştırmacı, kendisinden önce de söylenen “dövazımlar Alevi-Bektaşî nefesleridir” tanımını onaylamakta ve dövazımların “nefesler içerisinde On İki İmam’ı konu edinen bir tür” olduğunu ifade etmektedir. Önceki çalışmalarda dövazımam örnekleri verilmesine rağmen bir tür adlandırması yapılmadığını belirten araştırmacı, ulaşabildiği kaynaklarda terim olarak dövazımlar ile ilgili ilk tanımlama yapanın M. Tevfik Oytam, türün icra merkezli bağlamda ilk değerlendirmesini yapan kişinin de Nejat Birdoğan olduğunu belirtmektedir. Muhtelif araştırmacıların dövazımam tanımlamalarına yer veren araştırmacının, kaynak kişilerden edindiği tarifleri zikretmekte fayda görüyoruz. Araştırmacının görüşme yaptığı kaynak kişilere göre dövazımamlar; cemlerde zâkirler ve dedeler tarafından okunan On İki İmam’ın zikredildiği nefeslerdir ve ayet niteliğinde kabul edilmektedir. Nefesin dövazımam olabilmesi için de On İki İmam’ın tamamının adının geçmesi gerekmektedir. Yapılan tüm tanımlamalar içerisinde tür adlandırması olarak en yaygın olanların “dövazımam” ve “dövaz” olmasından dolayı araştırmacı da bu kullanımları tercih ettiğini bildirmiştir. Tanımlarla ilgili konuda araştırmacının önemli bir dikkati bulunmaktadır. O da dövazımların, aruz ölçüsüyle ve çoğunluğu gazel ile kaside olmakla birlikte murabba, muhammes, müseddes gibi nazım biçimiyle yazılmış örneklerinin olduğudur. Böylelikle keskin olmasa da yazılı ve sözlü gelenekte bulunan dövazımların farklılıklar arz ettiğini gözlemlemiştir.

Araştırmacının dövazımların icra ortamlarını, “cem ayinleri” ve “diğer ortamlar” olmak üzere iki kısımda ele aldığını görmekteyiz. Diğer ortamlardan kastı da dinî ortamlardır lakin çalışmada atıf verdiği kaynak kişilerin, dövazımların ibadet ortamlarında okunabileceğini ifade etmeleri üzerine Alevi-Bektaşî geleneğinin en temel ayini olan cemleri, dövazımların başlıca icra ortamı olarak değerlendirmiştir. Cem ayinlerinde; yöreye göre farklılıklar göstermekle birlikte ortalama on beş dövazımam okunduğu gözlemlenmiştir. Açılış gülbankından sonra bir dövazımam okunmakla birlikte kapanış da dövazımam okunarak yapılmaktadır. Bu hususları ile dövazımlar cem ibadetinin vazgeçilmez bir unsuru olarak telakki edilmektedir. Bağlam içerisinde dövazımları değerlendiren araştırmacı, hakkında en çok dövazımam bulunan hizmetlerden delil hizmetinin, dövazımam okumakla tamam bulduğunu belirtmiştir. Bölgesel farklılıklarla birlikte delil hizmetinde üç dövazımam okunmaktadır. Zikredilen hizmetin Kırklar ceminden kaldığı ve Kırklar ceminde delili İmam Zeynel Abidin’in yaktığı inancı da dövazımlara kutsiyet kazandırmaktadır. On İki Hizmet esnasında ve tövbe-istigfar, tevhid, semah bölümlerinde dövazımam okunmakta ve okunan kısmın içeriğine göre dövazımların kelime kadrosuyla beraber konusu da değişmektedir.

Dövazımların başlıca icracılarının, dede ve zâkir/kamber/âşık/guyende/sazandar olarak anılan hizmet sahipleri olduğu belirtilmiştir. Bunların yanı sıra dedenin izniyle belirli bir aşamadan sonra isteyenler dövazımam okuyabilmektedir. Son olarak modern hayatın şartları dolayısıyla Alevi kökenli sanatçıların, elektronik ortamda bulunan dövazımam icracıları olduğu ifade edilmiştir. Bunların arasında Arif Sağ, Sebahat Akkiraz, Âşık Mahzuni Şerif, Tolga Sağ ve Zülfü Livaneli zikredilmişlerdir.

Öne çıkan düvazımam yaratıcıları olarak ilk yaratıcılardan olduğu düşünülen Sadık Abdal ile Yedi Ulu Ozan zikredilmektedir. Yedi Ulu Ozan'ın altısının düvazımamları bilinmekteydi. Araştırmacının Fuzulî'nin düvazımamını tespit etmesiyle Yedi Ulu Ozan'ın yedisinin de düvazımam yaratıcısı olduğu gün yüzüne çıkmış oldu. Her ne kadar edebî gelenek olarak Fuzulî'nin düvazımamının diğer ozanlardan ayrıldığı belirtilse de kanaatimizce Fuzulî'nin tek musammat gazelinin düvazımam olması ayrıca dikkate değerdir.

Düvazımamların tür ve şekil özellikleri incelendiğinde araştırmacının düvazımamları, bir tür olarak kesin bir şekilde belirlediği gözükmektedir. Araştırmacı, düvazımamların nazım şekillerini Tekke-Tasavvuf edebiyatının mahiyetini göz önünde bulundurarak incelemiştir. Dolayısıyla nazım şekilleri, ölçüleri dikkate alınarak aruzlu ve heceli olmak üzere iki bölümde incelenmiş en çok tercih edilen kafiye, redif ve duraklar belirlenmiştir. Düvazımamlarda kullanılan heceli nazım şekilleri; koşma ve dörtlük olarak tespit edilmiş incelenen düvazımamların yarısından fazlasında ise koşma şeklinin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Aruzlu nazım şekillerinin ise yarısından fazlası beyit birimine dayanmaktayken şekilleri; gazel, kaside, murabba, muhammes ve müseddes olarak çeşitlilik göstermektedir.

Düvazımamların muhteva özellikleri incelendiğinde; konusu itibarıyla en temel unsurunun On İki İmam olmasının yanı sıra düvazımamların; On İki İmam dışındaki dinî şahısları, çeşitli inanç esaslarını, tasavvufla ilgili kavramları da ihtiva ettiği belirtilmiştir. Ele alınan inanç esasları; Allah inancı, melekler, kutsal kitaplar ve peygamberler, ahiret inancı, ibadetler ile ilgili kavramlar ile sure, ayet ve hadislerden oluşmaktadır. Allah inancı hususunda, Allah'ın zikredilen isim ve sıfatlarıyla Allah'ı ifade etmenin yanı sıra "Allah-Muhammed-Ali" birliğini ifade ettiği; kutsal kitaplardan Kuran-ı Kerim'in peygamberlerden de Hz. Muhammed'e olan sevgi ve bağlılığın ön plana çıktığı; ibadetler ile ilgili kavramlar hususunda, "namaz" kavramının bir defa geçtiği "niyaz" kavramının ise sıkça zikredildiği; sure, ayet ve hadisler hususunda, surelerden Fatıha ile İnsan surelerinin, hadislerden ise kutsi hadislerin ön plana çıktığı araştırmacının öne çıkan tespitleri olarak zikredilebilir. On İki İmam dışındaki dinî şahıslar da Hz. Fatıma, Hz. Hatice, Şehr-i Banu, Kamber, Muaviye ve Yezid olarak tespit edilmiştir. Tasavvufla ilgili kavramlarda ise âşik, ârif, mürşid, Levh-i Mahfuz, Ene'l Hak ve dört kapı kırk makamın öne çıktığı belirtilmiştir.

Araştırmacı, düvazımamları işlevsel açıdan incelediğinde cem ibadetinin temel ritüellerinde üç düvazımamın icra edilmesi ve icranın ritüellerle doğrudan ilişkili konuları içermesi bakımından düvazımamların, "yetki, izin ve sıklıkla pratik bir rehber" gibi görev üstlendiğini belirtmiştir. Buna ek olarak cemdeki ritüellerin meşruiyet kazanmasının yanı sıra gelecek nesillere aktarılması hususunda ihtiva ettiği öğretilerle düvazımamların, önemli bir eğitim işlevi gördüğü tespit edilmiştir. Son olarak da öğüt niteliğindeki öğretileriyle düvazımamların, sakındırma amacı taşıyan ifadeleri bulunduğu söylenmiştir. Araştırmacının sözlü geleneğin de bir özelliği olarak tespit ettiği bir diğer husus mahlas değişimidir. Düvazımam yaratıcılarının, belki de kutsal kabul edilen kimselere bir bağlılık göstergesi olarak yaratımlarında mahlas olarak Yedi Ulu Ozan'dan birini zikrettiği tespit edilmiştir.

Düvazımam söylemenin bugünkü durumu incelendiğinde, orta yaş ve üzerinin düvazımam söylediği ancak genç kuşakların "yol" ve "erkân" bilmemesinden şikayet edilerek düvazımam söylemekten uzaklaştıkları saha araştırmasının sonuçları arasındadır.

Beşinci bölüm olan “Sonuç” kısmında tüm veriler toparlanmış, çalışmanın hacim olarak neredeyse yarısını teşkil eden “Metinler” başlıklı altıncı bölümünde de 15. yüzyıldan 20.yüzyıla kadar incelenen 170 düvazımam metni verilerek adeta bir düvazımam antolojisi araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Cemalettin Yavuz, yukarıda zikrettiğimiz kıymetli tespitleri ile tekke-tasavvuf edebiyatının yanı sıra Türk edebiyatı tür ve nazım şekilleri çalışmalarına ciddi ve toparlayıcı bir katkı sunmuştur.

Kaynaklar/References

- Aksoyak, İ. Hakkı. *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Ay, Sibel. *Mehmed Şevkî Dîvânı (Metin-İnceleme)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Aydın, Dilara. Klasik Türk Şiirinde Dîvâz-Deh. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 103 (2022), 261-281. <https://doi.org/10.34189/hbv.103.013>
- Doğan, Gürani. *Alevilikte Ön Bilgiler ve Cem-Zâkîrlîk*. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Kayya, Serpil. *Selâmî Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Yavuz, Cemalettin. *Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dîvazımamlar Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yayınları, 2013.
- Yavuz, Cemalettin. *Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dîvazımamlar*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014.